

Пищик Олена Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін,

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,

м. Чернігів, Україна

pishik_elena@outlook.com

КОМУНІКАЦІЙНА ГНУЧКІСТЬ ПЕДАГОГА В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ З УРАХУВАННЯМ СТИЛІВ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПОКОЛІНЬ

***Анотація.** У статті розкрито комунікаційну гнучкість педагогічного працівника як ключову умову результативності дистанційної форми здобуття освіти в Україні в контексті соціальних викликів, демографічних змін і цифровізації. Окреслено чинники ефективної дистанційної взаємодії: соціальну присутність, баланс синхронних і асинхронних форматів, структурованість інструкцій і навчальної організації та професійну підтримку педагога. Комунікаційну гнучкість уточнено як здатність варіювати канали, темп, стиль і структуру повідомлень та форми зворотного зв'язку відповідно до навчальної ситуації й різноманітності аудиторії. Запропоновано принцип «подвійного формату» та модель комунікаційної гнучкості як послідовність п'яти кроків (практичний чеклист) для планування й корекції дистанційної взаємодії, а також обґрунтовано доцільність підходу «стилів взаємодії» (зокрема MBTI) як інструменту педагогічної уважності для адаптації подачі та зворотного зв'язку без жорсткого «етикетування». Узагальнено, що застосування запропонованих*

підходів зменшує ризики ізоляції, підвищує передбачуваність освітнього процесу та сприяє зростанню залученості й навчальних результатів здобувачів освіти.

Ключові слова: комунікаційна гнучкість; дистанційна форма здобуття освіти; соціальна присутність; синхронна й асинхронна взаємодія; стилі взаємодії.

Annotation. *The article examines teachers' communication flexibility as a key condition for the effectiveness of distance education in Ukraine in the context of social challenges, demographic change, and digitalization. It outlines factors of effective distance interaction: social presence, a balance of synchronous and asynchronous formats, well-structured instructions and learning organization, and teachers' professional support. Communication flexibility is specified as the ability to vary channels, pace, style, and message structure, as well as forms of feedback, according to the learning situation and audience diversity. The paper proposes the «dual-format» principle and a communication flexibility model as a five-step sequence (a practical checklist) for planning and adjusting distance interaction, and substantiates the use of an «interaction styles» approach (including MBTI) as a tool of pedagogical mindfulness to adapt delivery and feedback without rigid labeling. It concludes that applying the proposed approaches reduces risks of isolation, increases the predictability of the educational process, and promotes higher learner engagement and learning outcomes.*

Key words: communication flexibility; distance education; social presence; synchronous and asynchronous interaction; interaction styles.

Вступ. Розвиток дистанційного навчання в Україні зумовлюється не лише технологічними змінами, а й соціальними викликами, що впливають на організацію освітнього процесу та якість взаємодії «педагогічний працівник – здобувач освіти». Військові дії, пандемія й демографічні зрушення актуалізують потребу адаптувати комунікацію до різних освітніх потреб і рівня цифрових навичок. Відповідно до Закону України «Про освіту», дистанційна форма здобуття

освіти ґрунтується переважно на опосередкованій взаємодії учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі з використанням сучасних психолого-педагогічних та ІКТ, тому результативність навчання значною мірою залежить від якості комунікації. О. Задорожна підкреслює зростання потреби в цілеспрямованому проектуванні комунікативної взаємодії за умов дистанційних технологій [1].

Різномірність аудиторії та відмінності в переживанні дистанційності й потребі в підтримці, на що вказують С. Трубачева та Дж. Джіллетт-Сван, підсилюють ризики ізоляції та зниження включеності [5; 8]. Поширення дистанційних і гібридних форматів підвищило вимоги до організації спільної діяльності та управління комунікацією; управлінські виклики гібридної взаємодії описує Д. Расмус [10]. Водночас Г. Адамс наголошує, що ефективність визначається тим, як повідомлення сприймає адресат, отже педагогові важливо адаптувати стиль повідомлень і слухання [6].

Мета статті – обґрунтувати сутність комунікаційної гнучкості педагога в дистанційному навчанні та визначити практичні підходи до її реалізації з урахуванням стилів взаємодії та поколінних особливостей здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. За відсутності спільного фізичного простору комунікація фактично виконує роль освітнього середовища, а отже її гнучкість стає ключовою умовою результативності дистанційної взаємодії. *Комунікаційну гнучкість педагога доцільно розуміти як здатність адаптувати способи взаємодії (мову, тон, канал зв'язку, темп повідомлень, структуру інструкцій, види зворотного зв'язку) до навчальної ситуації та індивідуальних характеристик здобувачів освіти.* У дистанційному середовищі така гнучкість забезпечує підтримку стійкої навчальної взаємодії, адже, як зазначають О. Задорожна та С. Трубачева, комунікативні помилки можуть призводити до втрати зв'язку з групою або зниження залученості [1; 5].

Теоретико-методичні засади дистанційного навчання відображено в наукових і методичних працях. А. Лотоцька та О. Пасічник наголошують на запобіганні непорозумінням через завчасно визначені правила комунікації та узгоджені канали взаємодії [3]. Л. Ляхоцька описує дистанційну технологію як організаційно-методичну систему: середовище має вбудовані інструменти комунікації (форум/чат/внутрішня пошта), а розроблення матеріалів потребує врахування психологічних закономірностей сприймання й уваги слухачів [4]. С. Трубачева підкреслює роль підручника й навчальних матеріалів як інструментів взаємодії за умови, що завдання та комунікація спроектовані як цілісна система [5].

Віддалений формат збільшує питому вагу письмових комунікацій (оголошення, пояснення, інструкції, коментарі до робіт) і водночас ускладнює розпізнавання емоційних реакцій та невербальних сигналів здобувачів освіти. Тому педагог має свідомо забезпечувати чіткість (структура, критерії, дедлайни) та підтримку (безпечне середовище для запитань, доброзичливий тон), інтегруючи ці компоненти в єдину систему взаємодії.

Ефективність дистанційного навчання залежить від залученості здобувачів освіти та «соціальної присутності» педагога, що знижує ризики ізоляції, а також від поєднання синхронних і асинхронних режимів взаємодії [5; 7; 8; 11]. Важливими умовами якості комунікації є професійна готовність і мотивація педагога та дотримання принципів цифрової культури, безпеки й відповідальності в онлайн-середовищі [2; 9].

Узагальнюючи наведені теоретичні положення, на основі аналізу літературних джерел виокремлюємо ключові чинники, що забезпечують результативність взаємодії педагога зі здобувачами освіти в дистанційному навчанні (рис. 1).

Рис. 1 Ключові чинники, що забезпечують результативність взаємодії педагога зі здобувачами освіти в дистанційному навчанні

Подані чинники (рис. 1) утворюють єдину взаємопов'язану систему: чіткі інструкції та організація зменшують невизначеність і підтримують самостійність здобувачів освіти; поєднання синхронних і асинхронних форматів забезпечує доступність і гнучкий темп; соціальна присутність знижує ризики ізоляції та підсилює залученість; а підтримка педагога забезпечує сталість комунікації й регулярність зворотного зв'язку.

1. *Соціальна присутність*. Залученість зростає за умов регулярних коротких контактів, доступності педагога, оперативних реакцій і цілеспрямованого включення новачків; це особливо важливо для подолання ізоляції та підтримується якісними навчальними матеріалами й гнучкістю стилю комунікації [11; 8; 5; 6].

2. *Баланс синхронності й асинхронності*. Синхронні активності дають змогу оперативно прояснювати складне та отримувати негайний зворотний зв'язок, тоді як асинхронні — підтримують автономність і гнучкий темп; формати варто комбінувати, оскільки їхні комунікаційні ефекти відрізняються [7;3].

3. *Якість інструкції та навчальної організації*. Результативність взаємодії забезпечує структурованість: зрозумілі правила, логіка курсу, регулярність оголошень і прозоре оцінювання; дистанційне навчання варто вибудовувати як цілісну систему, що зменшує непорозуміння й робить комунікацію керованою [3].

4. *Підтримка педагога.* Професійна готовність і мотивація педагога визначають стиль комунікації, регулярність зворотного зв'язку й організацію навчання, тому методична, організаційна та інструментальна підтримка є умовою якості дистанційної взаємодії [9].

Узгоджуючи зазначені чинники з практикою дистанційного навчання, педагогові доцільно розширювати комунікаційний інструментарій через підхід «стилів взаємодії», адже здобувачі освіти по-різному сприймають інформацію, реагують на зворотний зв'язок і потребують різного ступеня структури та підтримки. Відтак комунікаційна гнучкість передбачає не лише вибір каналів і форматів, а й варіювання способів подачі відповідно до особливостей аудиторії.

Як інструмент опису індивідуальних відмінностей у комунікації в тренінговій практиці часто використовують типологічний підхід MBTI (Індикатор типів Майєрс-Бріггс), який допомагає осмислити відмінності у сприйнятті інформації та ухваленні рішень, а також можливі відмінності у швидкості/рішучості в робочих ситуаціях [12]. Водночас у педагогічному контексті типологію доцільно застосовувати не як жорстке «етикетування», а як інструмент педагогічної уважності, що розширює спектр способів пояснення та організації взаємодії. Саме на необхідності «підлаштовувати» стиль комунікації та слухання до того, як повідомлення сприймає адресат, наголошує Г. Адамс [6].

Практична реалізація комунікаційної гнучкості можлива через принцип «подвійного формату» подання ключових елементів навчальної взаємодії (табл. 1).

Застосування принципу «подвійного формату» (табл. 1) може зменшувати ризик непорозумінь завдяки завчасно узгодженим правилам/зворотному зв'язку та чітким діям у комунікації. Поєднання синхронних і асинхронних активностей у межах цього принципу доцільне, адже синхронний режим дає швидке прояснення й підтримку, а асинхронний – гнучкість та індивідуальний темп; це також допомагає знижувати ризики ізоляції та підтримувати психологічний комфорт.

Таблиця 1

Принцип «подвійного формату» у дистанційній взаємодії педагога

Елемент взаємодії	Формат А (структура)	Формат Б (варіативність/підтримка)	Для кого/коли особливо корисно
Інструкція до завдання	Коротка структурована інструкція (кроки, критерії, дедлайн)	Приклад виконання / шаблон	Для тих, хто потребує ясності й алгоритму
Мотивація та зміст	Пояснення сенсу завдання (навіщо, який результат)	Вибір способу виконання / варіанти рівнів складності	Для тих, кого мотивує автономність і креативність
Канал подачі	Усне пояснення (відео/аудіо)	Текстовий дубляж (конспект/пост/файл)	Для різних каналів сприйняття та доступності
Зворотний зв'язок	Фактологічний (що виправити, де помилка, як зробити правильно)	Підтримувальний (що вже вдалося, що покращилось, наступний крок)	Для зменшення тривоги й підтримки прогресу

У результаті педагог не «підбирає універсальний стиль», а варіює подачу так, щоб навчальний зміст був однаково зрозумілим здобувачам освіти з різними комунікативними потребами.

Водночас ефективність дистанційної взаємодії залежить від урахування контексту групи – її вікової та досвідної різноманітності, що впливає на цифрові звички, очікування щодо темпу комунікації та прийнятні форми зворотного зв'язку. Тому доцільно поєднувати швидкі канали інформування (оголошення, нагадування), «стандартний» канал курсу як місце зібраних матеріалів і вимог та систему підтримки (консультації, відповіді на типові запитання, правила комунікації) [3; 4].

Окремо важливо враховувати нормативно-етичний вимір онлайн-взаємодії (безпека, захист персональних даних і приватності, усвідомлення ризиків й відповідальність), що формує підґрунтя цифрової культури й ідентичності [2].

З огляду на це пропонуємо модель комунікаційної гнучкості як набір узгоджених правил і практик взаємодії, що підвищують передбачуваність спільної роботи та допомагають знижувати ризики й побоювання у гібридній взаємодії

[10]. Її доцільно застосовувати для організації дистанційної педагогічної взаємодії як суб'єкт-суб'єктної комунікації [1] з урахуванням викликів цифрової ідентифікації та захисту даних [2], методично-дидактичних умов дистанційної освіти [4] і значення соціальної присутності для залучення новачків [11; 12] (рис. 2).

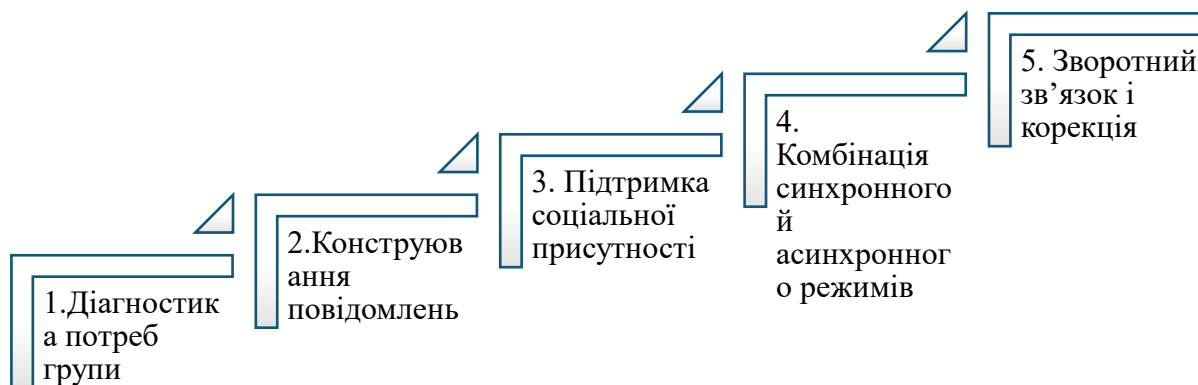

Рис. 2 Модель комунікаційної гнучкості

Модель комунікаційної гнучкості (рис. 2) представлено як практичний алгоритм планування дистанційної взаємодії: від діагностики потреб групи до конструювання повідомлень та інструкцій, добору форматів взаємодії й організації зворотного зв'язку. Кроки є взаємопов'язаними та послідовними, тому модель доцільно застосовувати як чек-лист для проєктування й оперативної корекції комунікації.

Крок 1. Діагностика потреб групи – міні-опитування, спостереження за активністю, аналіз типових помилок і запитань для виявлення проблемних зон.

Крок 2. Конструювання повідомлень та інструкцій, адже вимоги мають бути однозначними (що зробити, формат, дедлайн, критерії), а кількість платформ і реєстрацій – мінімальною. Дистанційне навчання слід вибудовувати як цілісну систему, де матеріали підтримують навчальні дії здобувачів освіти.

Крок 3. Підтримка соціальної присутності – регулярні контакти, оперативні реакції, включення новачків і профілактика ізоляції; гнучкість стилю комунікації

та обережне використання типологічних описів як допоміжного інструмента без «ярликів».

Крок 4. Поєднання синхронного й асинхронного режимів – синхронно для пояснення складного й підтримки контакту, асинхронно для практики та гнучкого темпу; формати варто комбінувати.

Крок 5. Зворотний зв'язок і корекція – коментарі, узагальнення типових помилок, можливість доопрацювання, корекція інструкцій і темпу; важливо враховувати вплив організаційної підтримки на сталість онлайн-комунікації.

Отже, запропонована модель комунікаційної гнучкості дає змогу системно керувати дистанційною взаємодією, поєднуючи діагностику потреб групи, чітке конструювання повідомлень, підтримку соціальної присутності, добір режимів взаємодії та налагодження зворотного зв'язку. Її застосування зменшує комунікативні «розриви» та ризики ізоляції, підвищує передбачуваність освітнього процесу й підтримує залученість здобувачів освіти, а також враховує вимоги цифрової культури, ідентифікації та безпечної взаємодії в онлайн-середовищі. У практичному вимірі модель може використовуватися як чек-лист планування й корекції дистанційної комунікації педагога, зокрема в умовах різномірної аудиторії та змінних освітніх обставин.

Висновки. Комунікаційна гнучкість педагога є ключовою умовою результативності дистанційного навчання, адже компенсує обмеження онлайн-середовища й підтримує якість взаємодії зі здобувачами освіти. Найбільш ефективними є стратегії, що поєднують чітку структурованість повідомлень і навчальної організації з педагогічною присутністю та підтримкою групової взаємодії. Оптимальні результати забезпечує поєднання синхронних і асинхронних форматів: перші підтримують «живий» контакт і швидке прояснення складного, другі – гнучкість темпу та доступність. Запропонована модель комунікаційної гнучкості як послідовність п'яти кроків може застосовуватися як практичний алгоритм планування й корекції дистанційної взаємодії – від

діагностики потреб до зворотного зв'язку та удосконалення організації навчання. Підхід «стилів взаємодії» доцільно використовувати як інструмент педагогічної уважності для адаптації подачі матеріалу та форм зворотного зв'язку, уникаючи стереотипізації й жорсткого «етикетування». Важливою складовою комунікаційної гнучкості є дотримання принципів цифрової культури, безпечної поведінки онлайн та відповідальності учасників освітнього процесу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення індикаторів оцінювання комунікаційної гнучкості педагога та емпірична перевірка її впливу на залученість і навчальні результати в різних моделях дистанційного та змішаного навчання.

Список використаних джерел

1. Задорожна О. М. Особливості комунікативної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в освітньому середовищі із застосуванням дистанційних технологій. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2021. Вип. 33(5). С. 42-53. [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33\(5\)-5](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.33(5)-5)
2. Краус К.М., Краус Н.М., Іщенко І.С. Освіта та суспільство: цифрова ідентифікація людини: монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2023. 208 с.
3. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації / упоряд.: І. Коберник, З. Звиняцьківська. ГО «Смарт освіта», 2020. 71 с.
4. Ляхоцька Л. Л. Дистанційна технологія навчання в післядипломній педагогічній освіті: навч. посібник. НАПН України, ДВНЗ «Ун-тет менедж. освіти», АНВО України. Київ, 2018. 288 с.
5. Трубочева С. Е. Можливості підручника в забезпеченні педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 25. С. 192-200. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-25-192-100>

6. Adams H. What I Say vs. What You Hear: Flexing Your Style for Effective Communication. S.J. Quinney College of Law, University of Utah. 2016. URL: <https://www.law.utah.edu/news-articles/what-i-say-vs-what-you-hear-flexing-your-style-for-effective-communication/> (дата звернення: 19.02.2026).

7. Jiang, Z., Xie, K., & Stein, D. Examining the Role of Basic Psychological Needs in Online Language Communication: A Comparison of Synchronous and Asynchronous Modes. *Online Learning*, 2025. 29(4), 133-161. <https://doi.org/10.24059/olj.v29i4.5222>

8. Gillett-Swan J. The Challenges of Online Learning: Supporting and Engaging the Isolated Learner. *Journal of Learning Design*. 2017. Vol. 10(1). P. 20-30. <https://doi.org/10.5204/jld.v9i3.293>

9. Morrison, A., Smart, J., Wiles, D., & Bennett, L. Examining Differences Among K-12 Teachers' Motivation for Online Teaching. *Online Learning*, 2025. 29(4), 162-173. <https://doi.org/10.24059/olj.v29i4.5218>

10. Rasmus D. W. 12 Hybrid Work Fears Managers Must Face. Serious Insights. 2021. URL: <https://www.seriousinsights.net/12-hybrid-work-fears-managers-must-face/> (дата звернення: 19.02.2026).

11. Mercado S., Shin N., Jang H. Exploring Digital Ethnography of Social Presence for Engagement Among New Online Learners. *Online Learning*. 2025. Vol. 29(4). P. 175-199. <https://doi.org/10.24059/olj.v29i4.5169>

12. Faraon Training. Про MBTI: навчально-методичні матеріали. URL: <https://faraon-training.com/ru/pro-mbti/> (дата звернення: 19.02.2026).